

OPPONENSI VÉLEMÉNY

José Ignacio López Soria *A tragikumtól az utópiáig*
– A fiatal Lukács szellemi fejlődése című kandidátusi
értekezéséről

Z O L T A I D É N E S

Az értekezés a jelölt *El primer Lukács* alcímmel 1979-ben Caracasban megjelent könyve első három fejezetének francia nyelvű változata. Az opponens nem hagyhatja figyelmen kívül a spanyol nyelvű monográfia két utolsó fejezetét. Ezek a fiatal Lukács szellemi fejlődésének, kiváltképp kritikus korszakával, az 1912 és 1918 közötti évekkel foglalkoznak: ama baloldali intenciójú, utópikus színezetű etika kiformalódásával, amely *A lelki szegénységről* és *A tragédia metafizikája* íróját elvezették *A regény elméletéig*, majd az „erkölcsi problémaként” felfogott bolsevizmusról szóló nevezetes írásig és tovább. Végül is csak e kronológiailag 1918 végéig ívelő szellemi munka fő jellegzetességének gondolati rekonstrukciója teszi érthetővé López Soria könyvének fő címét: *De lo tragico a lo utopico*. Nem maradhat itt említetlen az a tágabb koncepció sem, amely végső soron a lukácsi életmű egészének szerkezetelemzését tűzi ki célul, s amelyet a francia szövegváltozat – tehát a disszertáció – elé írt Bevezetés mint munkahipotézist jelez. Eszerint az első világháború során elért – a fiatal Lukács gondolatvilágára általában jellemző ellentmondásokat végletesen kiélező személyes szellemi csúcsteljesítmény – a dosztojevszkiji „belső forradalmiság” – maga is csak átmeneti állomás az életúton. A kommunista Lukács, sokat emlegetett tanulmánya címe szerint *úton Marxhoz*, a magyar Tanácsköztársaság utáni tíz év alatt átverekszli magát az utópizmuson és 1929-ig kiküzd magának egyfajta „realizmust”.

E vizsgálódások intenciója félreérthetetlen. López Soria legfőbb tudományos ambíciója: előkészíteni a *teljes* Lukács latin-amerikai recepcióját; támpontokat adni a magyar marxista gondolkodó adekvát értelmezéséhez. Az utópizmus lukácsi változatának genetikus feltárása következképpen csak prelúdium. Belőle egy újabb munkafeladat körvonalai bontakoznak ki: Lukács Marx-recepciójának elemzése.

Nem tártalan vállalkozás; kiváltképp a spanyol nyelvterületen is ismert francia és olasz tanulmányok – Löwy (1976) és Boella (1977), vagy akár az NSZK-ban publikáló spanyol Rafael de la Vega (1977) – óta. Megkülönböztető jegye mégis egyedülállóvá teszi e nyelvterület, főként Latin-Amerika Lukács-irodalmában. López Soria, a szó szigorú értelmében is úttörő módon, Lukács gondolatvilágának szerkezetét valóban genetikus módszerességgel akarja feltáni. Ezért áldozatos és állhatatos munkával felvállal egy kutatói feladatot, amelyet jószereivel alig vett számba a mennyiségileg is, minőségileg is gyarapodó szakkutatás. Utánajár azoknak a különös társadalmi-történeti, különösen kulturális mozgásoknak, amelyekre a pályakezdő Lukács munkássága sajátos módon reflektál. A nemzetközi irodalomban ismeretlen adatok egész tömegével bizonyítja: a megértés zárjának egyik kulcsa a magyar fejlődés ismerete. Amihez David Kettler tanulmánya („Marxiz-

mus és kultúra – Mannheim és Lukács az 1918–19-es magyar forradalmakban”) hozzá-kezdett, azt López Soria most széles ívben folytatja. Bátran mondhatjuk, hogy a század-elő és a XX. század első évtizede magyar kultúrájának kitűnő szakértőjévé vált e munka közben. Végre itt egy külföldi kutató, aki igyekszik komolyan venni azt a tényt, hogy egy „cigányéletet” élő, saját önmegvalósításán munkálkodó fiatal polgári esztéta, az ún. második magyar reformgeneráció kiemelkedő alakja, majd egy több évtizedes külföldi emigrációba kényszerített kommunista forradalmár a magyar társadalmi és kulturális fejlődés talaján kezdte pályáját, hogy meg-megújuló tudatos választással hazatérve, újra és újra elutasította a – az ő szavával – más nyelvterületek ajánlatait és a kitesztálás különböző kísérleteit.

És ez a külföldi kutató Lukács „magyarságát” nem provinciális korlátoltságnak tekinti, hanem dokumentálja: az idetartozás többszörösen megújított döntése már igen korán egy lényegű volt a társadalmi-történeti visszamaradottság szenvedélyes kritikájával, kiváltképp a dzsentroid jellegű polgári fejlődés, a magyarországi „porosz út” ellen kimondott Ady-féle „küldetési veto”-val. Azzal a civillkurázsival, amely a hivatalos Magyarország, az Osztrák–Magyar Monarchia meg nem alkuvó bírálata ki tudta tágítani az imperialista háborút szülő polgári világ forradalmi intenciójú megítélésévé. López Soria vállalkozását mindenekelőtt ezért üdvözlöm határozottan. Könyve úttörő elemzés az 1918 előtti Lukács és a magyar – tágabban a kelet-európai – társadalom- és kultúrfejlődés valóságos összefüggéséről, s hitelét csak növeli, hogy egy külföldi kutató szellemi terméke. Olyan kutatóé, akinek van érzéke a világtörténelmi léptékű általános és különös összefüggésének feltárására.

Természetesen Lukács és az egykorú marxista kultúra – ellenmozgásokban gazdag – kölcsönhatásainak vizsgálata roppant feladatot ró a kutatóra; a téma szinte kimeríthetetlen. López Soria tudományos tisztességét bizonyítja, hogy nemcsak a magyar nyelven eddig megjelent szekunder irodalmat dolgozta fel lelkiismeretesen, hanem forrásfeltáró munkát is nyújtott. Eddig még publikálatlan írások, naplók, dokumentumok egész sorát dolgozta fel; olyanokat is, amelyek a hazai kutatás számára is tudnak újat mondani. Én például a disszertáció szövegéből ismertem meg Balázs Béla számos naplójegyzetét; egyikük egy Kodály Zoltánnal folytatott beszélgetést rögzít, még 1905-ben, s hírt ad a századelő ifjú radikálisainak nagy álmáról; egy európai színvonalon álló klasszikus magyar művészet megteremtésének lehetőségéről; és tucatjával tudnék sorolni hasonló példákat. Megjegyzendő, hogy apróbb tévedéseket is, amelyeket a szerző minden bizonnyal könnyen kigyomlál majd műve készülő francia (és remélhetőleg magyar) változatából. A magyar olvasónak persze lehetnek olykor hiányérzetei. *A heidelbergi művészetfilozófiai* kéziratok elemzése bizonyára alaposabb elemzést érdemelne; s a disszertáció szűkebb keretei között maradvá: elképzelhető lenne némi elmélyítés olyan témakörökben is, mint a *Szellem* c. folyóirat története, Lukács és Fülep, Lukács és Popper Leó kapcsolata és i. t. Bizonyos pontokon maga a szerző is utal olyan tervére, hogy visszatér még a szóban forgó témakörre, s ezt csak örömmel lehet üdvözölni.

Van egy filozófiailag kiváltképp fontos és eddig kevésbé megvilágított kérdéskör, amelyben a jelzett továbblépés megítélésem szerint kívánatos lenne. Ez a lukácsi gondolatvilág kontinuitásának vagy diszkontinuitásának kérdése. Megválaszolása természetesen eleve lehetetlen, ha elvonatkoztatunk magának a társadalmi-kulturális közegnek történeti fejlődésétől; Lukács egész életében erre a történeti mozgásra reflektál, etikailag éppúgy,

mint politikailag vagy akár esztétikailag. De magának a kérdésnek a feltételén is sok múlik. Elvileg egyetértek a disszertáció ama tételével, mely szerint Lukács 1918–19-es odafordulása a szocialista mozgalomhoz, egyáltalán a marxizmushoz nem holmi paulusi megvilágosodás (Kettler), nem is szigorú – tehát vallásos értelemben veendő – konverzió (Lichtheim), hanem egész addigi gondolkodói fejlődéséből következő választás, mégpedig egy objektíve meghatározott gyakorlati alternatívára adott, egész emberként vállalt és életre szóló etikai döntés értelmében. Egyetértek a szerzővel: ez az etikai döntés végül is az addigi fejlődés immanens, nem-misztikus tendenciáit erősíti, nem pedig vallásos-transzcendens salto mortale, amelyet egyes-egyedül a teljes kétségbeesés motivál. De a problémát ennek deklarálása még nem oldja meg. Köztudott, hogy Lukács saját, magánéletinek tűnő válsága 1911–12-ben, majd ennek magasabb, nembeli szinten való reprodukálódása a világháború éveiben tele van olyan megoldási kísérletekkel, amelyeket a szakirodalom misztikus jellegűeknek tart. Ha jól értem López Soria álláspontját, ő ezt a misztikus jelleget félreértésnek tartja – még Lukácsnál is. Ha él is a „misztikus utópizmus” kifejezéssel, hangsúlyozza, hogy a túlsúlyos mozzanat ebben az önellentmondásokban is gazdag világnézetben mégiscsak az az utópizmus, amely valamilyen ezoterikus aszketizmussal párosul. Ez nem a fiatal Lukács üres apologetikája; López Soria nem rejti véka alá a magányos polgári individuumba, annak ezoterikusságára fényt vető megoldások problematikusságát akkor sem, ha gondosan számba veszi a munkásosztály felé orientálódás legkisebb nyomait is (például a Tháliát értékelő fiatalkori írásokban vagy a drámakönyv nyilvánosság-kategóriájában). Mégis: rendkívül izgalmas lenne a szakirodalomban különvéleményt jelentő álláspontjának részletesebb kifejtése. Korántsem holmi teológiai kérdésről van szó; nem Lukács és a molinizmus vagy a hasszidizmus között feltételezett kapcsolat az, amely a kutatás szempontjából központi kérdés. Perdöntő viszont az életművön belüli kontinuitás vagy diszkontinuitás hamis dilemmájának, mindkét póluson elhibázott logikájának határozott és megalapozott elutasítása. López Soria e kérdéskör konkretizálásával különösen aktuális kutatói feladat megoldásához járulna hozzá. Könyvének – disszertációjának – jelenlegi formája is biztosíték: a megoldás eszközei, adatai a kezében vannak.

Összegezve: a benyújtott disszertáció önmagában is kiemelkedő tudományos teljesítmény. A benne foglalt kezdemény folytatása csak nyomatékosabbá teszi ezt a minősítést. Mindennek alapján megtisztelő feladatom a javaslat: a TMB minősítse a filozófiai tudományok kandidátusává a *De lo tragico* c. monográfia szerzőjét.